

LES BIOGRAFIES MÈDIQUES: ENTRE L'HAGIOGRAFIA I LA HISTÒRIA

Àlvar MARTÍNEZ VIDAL*

Josep PARDO TOMÁS**

La biografia mèdica és, sens dubte, un dels gèneres historiogràfics més antics i fonamentals de la història de la medicina, anterior fins i tot a la pròpia existència de la disciplina. És un gènere, aparentment, tan ben consolidat que, a primera vista, podria semblar un exercici acadèmic superflu qüestionar-lo o, simplement, analitzar-lo críticament. Només cal pensar en la llarga tradició biobibliogràfica plasmada als diccionaris que presenten, sovint en ordre alfabètic, les vides –i les obres– de les figures mèdiques més notables. Podríem recordar ara, per exemple, el *Biographisches Lexikon*¹, que és encara una obra de referència obligada. Diríem que aquest gènere constitueix una obvietat, entre d'altres coses perquè, ordenades alfabèticament en forma de diccionari, les biografies es converteixen en una eina molt útil. La consulta d'una obra d'aquestes característiques ens permet identificar un personatge o, potser, recuperar determinades dades personals que interessin a la recerca, a la docència o a la divulgació.

Per altra banda, des del 1993, la Royal Society of Medicine, de Londres, publica regularment una revista, el *Journal of Medical Biography*, consagrada com indica el seu títol a les biografies mèdiques, entre les quals s'inclouen les dels metges, cirurgians, investigadors, etc., no necessàriament de prestigi, i fins i tot, dels pacients².

Henry Sigerist, en el seu llibre *Grosse Aerzte* (Munic, 1932), realitzà una contribució molt rellevant al gènere biogràfic³. Com assenyala al subtítol del llibre, pretenia oferir als seus lectors –metges, com ell mateix– “una història biogràfica de la medicina”. Amb aquesta finalitat, va seleccionar mig centenar de figures mèdiques de tots els temps, des del semillengedari Imhotep fins al contemporani William Osler, passant per Paracels, Malpighi o Pettenkofer, aplicant-hi, més que criteris d'excel·lència científica, el de tractar-se de figures exemplars com a metges pràctics. Són els models als quals els metges coetanis seus haurien d'imitar, com diu Sigerist en el prefaci: “En bona mesura, reconeixem en ells les nostres imatges”⁴. A través de les pàgines del llibre, els lectors haurien d'admirar les vides d'aquells predecessors que amb un gran esforç i dedicació s'havien caracteritzat, més que per la creativitat, per haver sigut capaços d'aplicar i de difondre, en la lluita contra les malalties, els remeis més innovadors. Molt significativament, el llibre estava dedicat al ‘metge desconegut’,

---

* Centre d'Estudis d'Història de les Ciències, Universitat Autònoma de Barcelona alvar.martinez.vidal@uab.es

** Institució Milà i Fontanals, Consell Superior d'Investigacions Científiques, Barcelona, ppardo@bicat.csic.es

¹ HABERLING, W.; HÜBOTTER, F.; VIEROLDT, H. (eds.), *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*, Berlin-Wien, Urban und Schwarzenberg, 1929.

² MOLL, J.M.L., Editorial, *Journal of Medical Biography*, 1993, 1 (1), p. 1. “In this way, we aim to focus on the lives of those in and associated with medicine by publishing arresting images of familiar historical territory as well as memorable examples of unexpected insights from obscure places”.

³ Citem per la primera edició anglesa: SIGERIST, Henry. *Great Doctors. A Biographical History of Medicine*, London, George & Unwin Ltd, 1933.

⁴ SIGERIST (1933), nota 4, p. 18.

al heroi anònim de la medicina. Perquè, afegeix Sigerist, “la salut de la comunitat no depèn tant dels grans teòrics, com de l’immens exèrcit de metges de família que socorren els afligits dia a dia”⁵.

Malgrat tot, a l’hora d’escriure una biografia, l’excel·lència sembla el criteri més compartit, o si més no el que tradicionalment més unanimitat suscita. El metge extraordinari, aquell que destaca sobre la resta, cal recordar-lo, celebrar-lo, commemorar-lo i fins i tot prendre’l com a exemple per a imitar-lo. Així, les aportacions genials al saber mèdic universal, l’influx sobre els coetanis o sobre les generacions posteriors, així com les intervencions reeixides en matèria higiènica o sanitària, justificarien que una determinada figura de la medicina fos mereixedora d’una biografia i, lògicament, d’una veu o un article propi als diccionaris. Igualment, la influència d’un metge en la història política o cultural d’un país podria ser un mèrit suficient per a dedicar-li un article biogràfic propi.

Quin criteri, pel que fa a l’excel·lència, cal adoptar a l’hora d’incloure una figura en un diccionari de biografies mèdiques? Habitualment aquesta pregunta no rep una resposta explícita, sinó que l’autor (o autors) de l’obra de referència es limita a efectuar-ne una selecció tàcita. Així, en les cèlebres *Bibliothecae* d’Albert von Haller apareixien tots els autors coneguts aleshores, perquè el seu abast era universal. El professor de Gotinga, com a bon esperit il·lustrat amb una erudició sense límits, pretenia recollir tota la producció mèdica escrita existent aleshores. En aquesta empresa enciclopèdica, podríem recordar ara, per exemple, el paper del valencià Marià Seguer o la del català Antoni Capdevila com a corresponsals de Haller subministrant-li informació sobre els autors espanyols de l’època⁶.

Més freqüent, sobre tot a partir del segle XIX i en el marc del positivisme, és la selecció basada en la pertinença dels autors a un país o estat, és a dir, als nacionals d’un territori geogràfic més o menys definit. Aquesta selecció sol basar-se en l’afirmació d’una tradició nacional que es projecta des del present sobre el passat, amb una funció legitimadora i apologètica indubtable. La biobibliografia de la medicina espanyola d’Antonio Hernández Morejón respondria en principi a aquest model de selecció, tot i que en la pràctica introduïa uns altres criteris restrictius, perquè, per exemple, només recull els metges espanyols que van deixar obra escrita impresa⁷. En mans d’Hernández Morejón, les portades i els prolegòmens dels llibres, on sovint consten els càrrecs i els mèrits dels autors, constituïren una excel·lent font de dades biogràfiques a l’hora de redactar els centenars d’articles que s’inclouen als set volums de la seua *Historia bibliográfica de la Medicina española*⁸.

Potser, aquesta empresa seria inimaginable a hores d’ara –als tombs del segle XXI–, senzillament perquè atés el creixement exponencial de la ciència (llei de Price), que afecta, entre d’altres paràmetres, el nombre de les publicacions periòdiques o el dels autors (i per tant de les figures potencialment biografiades), s’hauria incrementat de manera tal que l’obra resultaria gairebé impossible de mamprendre⁹. Així, en l’actualitat seria completament inviable un projecte universal com el de Haller, tot i que també seria molt difícil un que

⁵ SIGERIST (1933), nota 4, p. 19.

⁶ BARONA, Josep Lluís *et al.* *La correspondència entre A. von Haller y Antonio Capdevila*, València, Seminari d’Estudis sobre la Ciència, 1996.

⁷ BUJOSA HOMAR, Francesc. *Filosofia e historiografia mèdica en España. Los supuestos epistemológicos de los historiadores clásicos de la medicina española*, Madrid, CSIC, 1989.

⁸ HERNÁNDEZ MOREJÓN, Antonio. *Historia bibliográfica de la medicina española*, Madrid, Vda. de Jordán e Hijos, 7 vols, 1842-1852.

⁹ PRICE, Derek J. della S., *Little Science, Big Science... and Beyond*, New York, Columbia, 1986.

només contemplés un sol país. En aquest sentit, el *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans*, amb més de 6.000 entrades, constitueix un cas bastant excepcional¹⁰. En aquesta línia de preocupació pels criteris d'inclusió o exclusió d'autors a les obres de referència, Margaret Rossiter¹¹ es preguntava, a la vista del fort biaix de gènere que presenta el *Dictionary of Scientific Biographies* coordinat per Charles Gillispie¹² –i, en general, per l'escàs reconeixement de les dones en el món de la ciència–, per les dones científiques que mereixerien, o no, figurar als diccionaris de biografies científiques. En aquest diccionari, la manca de visibilitat de les dones científiques –un fenomen que Rossiter denomina “efecte Matilda”– es força evident. Entre els més de dos mil articles que inclou de científics eminents de totes les èpoques i de tot arreu, només hi ha vint dones, de les quals la meitat d'elles pertanyia a la universitat de Princeton, on treballava el propi Gillispie. Si s'hagués de contrarestar l'exclusió de gènere, es preguntava Rossiter, quina hauria de ser la possible proporció de dones que caldria incloure-hi?

La biografia científica –i encara més, apuntem, la mèdica– planteja aquest i d'altres reptes epistemològics irreductibles o, si més no, força difícils d'afrontar. De fet, avui posseeix una imatge més aviat descolorida i fins i tot, en un sector majoritari dels historiadors, sospitosa, perquè sovint constitueix el recer de les concepcions historiogràfiques més conservadores¹³.

En aquest context, cal recordar que la prosopografia és una tècnica d'anàlisi, procedent de les ciències socials, que permet bastir el denominat perfil prosopogràfic a partir de les característiques comunes dels membres d'un col·lectiu, com ara el que formarien els diputats d'un parlament, els socis d'una acadèmia, els professors d'una universitat, etc.¹⁴ Només apuntem ara, pel que fa al nostre assumpte, que l'elaboració de l'esmentat perfil requereix, com a material previ, la disponibilitat d'un nombre de dades que podríem enquadrar sota l'etiqueta de biogràfiques, i que en aquesta mena d'anàlisi interessa molt més el grup o col·lectiu que l'individu particular. En suma, del gènere biogràfic, la prosopografia en fa un ús merament instrumental.

La biografia, per concloure aquest estat de la qüestió, sembla un gènere molt apropiat per a conrear una visió descaradament presentista i apologètica de la història, entre d'altres raons perquè ofereix un terreny molt apte per a glorificar el passat i generar una visió poc fidedigna de la realitat.

Malgrat tot, es pot afirmar que, a partir dels anys noranta del segle passat, s'ha produït un canvi de tendència en el gènere biogràfic, com es poc comprovar en el llibre de Harold Cook titulat *Trials of an Ordinary Doctor*. Més enllà de l'estudi de les grans figures mèdiques, aquest autor i aquest llibre mostren la pràctica de la medicina a l'Anglaterra de les darreries del segle XVII a través de la vida obscura d'un metge holandès, establert a Londres, anomenat Joannes Groenevelt. És la radiografia d'un microcosmos on els diversos agents socials –

¹⁰ CORBELLA, Jacint; CALBET I CAMARASA, Josep Maria. *Diccionari biogràfic de metges catalans*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, Universitat de Barcelona, 4 vols., 1981-1983.

¹¹ ROSSITER, Margaret W. The [Matthew] Matilda Effect in Science. *Social Studies of Science*, 1993, 23, 325-341.

¹² GILLISPIE, C. (ed.), *Dictionary of Scientific Biography*, New York: Charles Scribner's Sons, 18 vols., 1970-1981.

¹³ SHORTLAND, Michael; LEO, Richard (ed.), *Telling lives in science: essays on scientific biography*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

¹⁴ LÓPEZ PIÑERO, José María. Las nuevas técnicas de investigación historicomédicas. A: J.J. Saldaña (coord.), *Historia de las ciencias*, Madrid, CSIC (Serie Nuevas Tendencias), 1987.

pacients, familiars, sanadors, autoritats, eclesiàstics, etc.– viuen, actuen i es relacionen, amb el rerafons omnipresent de la malaltia i de la mort. La insistència, des del propi títol, en l'escàs relleu del protagonista del llibre és manifesta i ben significativa¹⁵.

En qualsevol cas, la manca de credibilitat i de rellevància del gènere biogràfic es manté, entre altres raons perquè no és gratuïta o simplement producte de modes historiogràfiques, sinó que deriva directament d'un dels supòsits més bàsics del quefer historiogràfic al llarg de tota la segona meitat del segle XX, com a mínim: si el progrés científic segueix unes lleis ineludibles i els canvis que experimenten els sabers i les pràctiques mèdiques obeeixen a uns factors socials determinants més enllà del protagonisme individual, aleshores quin valor presenta en aquest context la narració de la vida d'un individu concret? Perquè, sobre tot, en el discurs biogràfic està en joc la tensió entre la singularitat de l'individu concret, amb una trajectòria vital única, irrepetible i, com no, subjecta a l'atzar, i la representativitat com a exponent d'una determinada època o, potser, d'un moviment o procés en la història de la medicina. El marge estret i esvarós que equidista de la singularitat i de la representativitat és el difícil espai de la biografia, un espai transitat per uns i per altres, però més aviat desconegut per la majoria.

---

¹⁵ COOK, Harold. *Trials of an Ordinary Doctor: Joannes Groenevelt in Seventeenth –century London*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1994.